

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського
Науково-теоретичний та практичний журнал

№3 1999

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

LIBRARY NEWS

Автопортрет. 1823.

Геніальному російському поетові
Олександр Сергійовичу Пушкіну - 200 років

О.С.Пушкін. Літографія Г.Гінпіуса. 1837

Діна Фоменко,

н.с. сектору естампів та репродукцій НБУВ

Кілька портретів М.І.Костомарова

(з фондів НБУВ)

Його лекції збирали повні аудиторії студентів не тільки Київського, Петербурзького і т. зв. Вільного університетів¹, бо, крім глибинних та всебічних знань, ерудиції й образної, живої мови, професор виявляв неабиякий хист викладача.

Прижиттєвий портрет М.І.Костомарова. 1861 р.
Літографія французького гравера Адольфа Муїльрона (Adolf Mouilleron).

Він підніс інтерес до вивчення вітчизняної історії на такий рівень, що його наукові праці читали й перечитували як художні. Йдеться про Миколу Івановича Костомарова, видатного українського історика та етнографа, письменника й публіциста.

Батько його був поміщиком з дворян, а мати - кріпачкою. Обдарований від природи, добре підготовлений вдома до навчання, юнак уже в 20 років закінчив один з найстаріших навчаль-

них закладів України - Харківський університет. Потім були праця в архівах, успішний захист дисертації, перші публікації, які виявили його неординарний підхід до історичних процесів, викладання в гімназіях і, нарешті, призначення

Прижиттєвий портрет М.І.Костомарова. 1870 р.
Фрагмент офорта видатного українського і російського художника М.М.Ге.

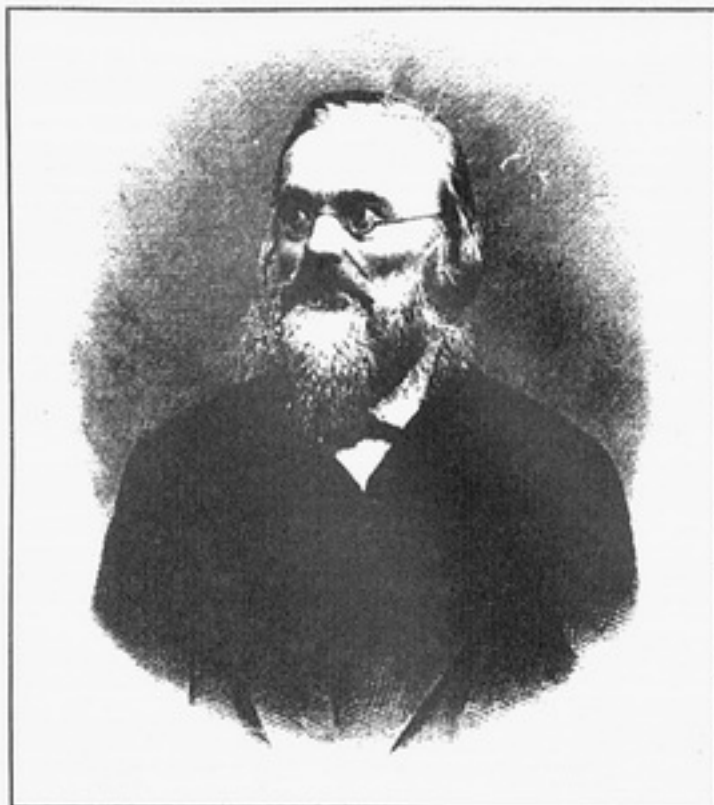
професором кафедри історії Університету св. Володимира у Києві. Йшов 1846 рік. Костомарову виповнилося 29. Дякуючи долі, ми маємо можливість уявити собі цю талановиту людину, бо художники залишили нам у спадок його портрети, різні за хронологією життя та психологічними характеристиками.

Чи не І Київську гімназію пригадував видатний український художник М.М.Ге, коли 1870 р. в далекому Петербурзі, в своїй майстерні на Васильєвському острові писав олією й малював

© Фоменко Діна Дем'янівна, Київ, 1999

Прижиттєвий портрет М.І.Костомарова. Кінець XIX ст.
Офорт видатного російського гравера В.В.Мате.

Прижиттєвий портрет М.І.Костомарова. Між 1876 і 1879 рр.
Гравюра на сталі невідомого художника до видання А.О.Баумана
«Наши деятели. Галерея замечательных людей России в портретах
и биографиях».

пером портрети свого улюбленого вчителя?² Створений М.М.Ге живописний образ Костомарова наповнений життям, ясний і простий. Історика відображено ніби в момент бесіди чи дискусії. В легкій посмішці, в ясних очах майже зримо відчутна запальна переконаність у своїй правоті. А факт збігу роботи над портретом з членством М.М.Ге у товаристві аквафортистів (1870-1874) збільшує вірогідність того, що художник створив і офортний портрет Костомарова (1872 р. він перевів у офорт свій живописний твір «Петро I допитує царевича Олексія»). Можливо, радість спілкування з Миколою Івановичем залишила відчутний слід, бо історичний жанр М.М.Ге не полишав ніколи.

Заслугове на увагу ще один прижиттєвий портрет вченого, виконаний професором живопису К.Є.Маковським. Відвідувачі 11-ї виставки передвижників 1883 р. мали можливість побачити цю роботу вперше. Зараз портрет (до речі, один з кращих творів художника) прикрашає зали Державного російського музею в С.-Петербурзі³.

Та детальніше спинимося на інших портретах М.Костомарова - графічних, які зберігаються у фондах сектору естампів та репродукцій НБУВ. 1847 р. в Києві було розгромлено Кирило-Мефодіївське товариство, одним з засновників і автором програмних документів якого був Костомаров, котрий підкреслював: «Хай ні

росіяни, ні поляки не вважають, що їм належить земля, на якій живуть українці»⁴. І хоча не всі погляди революційної частини товариства, очолюваної Т.Г.Шевченком, Костомаров поділяв, він був засуджений на рік до ув'язнення в Петропавлівській фортеці й на вісім років заслання під нагляд поліції до Саратова.

1857 р., після заслання, Костомаров опинився за кордоном. М.М.Ге з дружиною зустріли його в Парижі*.

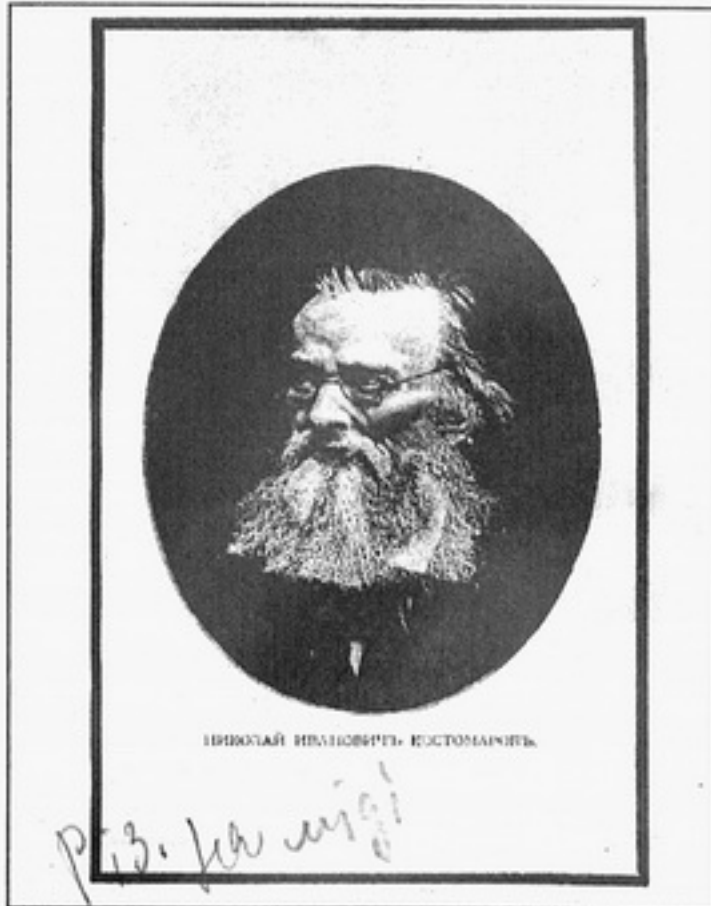
1859 р., незважаючи на «неблагонадійність», Костомарова було обрано професором Петербурзького університету. Саме цей період життя вченого і відбиває досконало виконаний на камені портрет роботи блискучого майстра своєї справи Адольфа Муїльрона.

Інший портрет Костомарова створено наприкінці XIX ст. видатним російським гравером В.В.Мате**.

Розумний, проникливий погляд дещо втомлених очей, емоційно легко вразливий, вираз обличчя людини вкрай непрактичної і невмілої в побуті, байдужої до себе й своєї зовнішності, як і до всього в житті, окрім науки.

* Тут робив у той час перші кроки в офорті й Лев Жемчужников. Можливо, тоді й були замовлені ним портрети М.І.Костомарова, П.О.Куліша та Т.Г.Шевченка одному з кращих літографів Парижа.

** Чудовий рисувальник і талановитий учень - у Росії академіка Л.А.Серякова, у Франції - майстрів гравюри Адольфа Паннемакера¹ та Клода Фердинанда Гальяра.

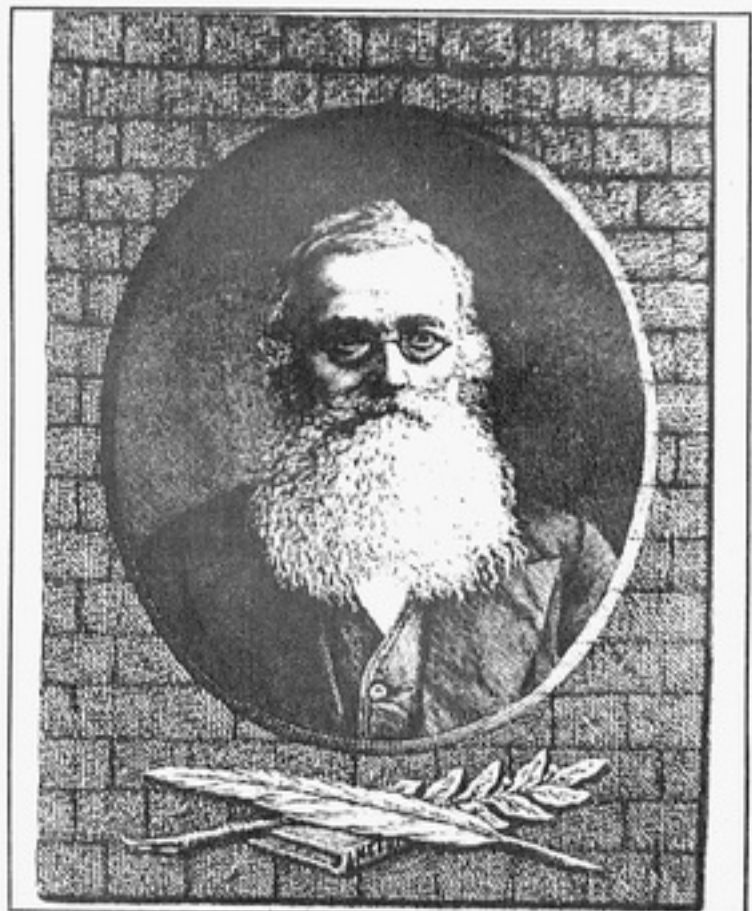
Прижиттєвий портрет М.І.Костомарова. 1885 р.
Ксилографія Ф.О.Меркіна з фотографії К.О.Шапіро.

Минають роки. Одна за одною виходять фундаментальні монографії Костомарова з історії України XVI - XVIII ст., дослідження з етнографії. Започатковано журнал «Основа». Костомаров стає членом Археографічної комісії.

Відомим, знаним у світі вченим, упевненою в собі людиною постає Микола Іванович на портреті, виконаному сухою голкою на сталі в графічному закладі Ф.А.Брокгауза в Лейпцігу.

Чи могла людина такого рівня, як М.Костомаров, не потрапити до видання А.О.Баумана «Наши деятели. Галерея замечательных людей России в портретах и биографиях» (1879-1880)? Звичайно, ні. То ж маємо ще один портрет на сталі нашого співвітчизника, зроблений невідомим гравером між 1876-1879 рр. Від попереднього він відрізняється психологічним станом зображеного. На Костомарова навалювались одна за одною страшні хвороби⁶, померла мати - єдина рідна йому людина, і хоча були й позитивні емоції (він одружився, нарешті, з жінкою, яку все життя кохав), усе негативне далося взнаки.

Спираючись на безліч документальних матеріалів, учений у своїх історичних монографіях обстоював самостійність української нації й окремність українського історичного процесу, який, на його думку, є втіленням вільнолюбного демократичного духу українців. Він вважав, що український народ з його сталими національ-

Прижиттєвий портрет М.І.Костомарова. I пол. 1880-х рр.
Ксилографія російського гравера О.І.Зубчаннікова.

ними традиціями й потенціалом заслуговує на кращу долю, вірив у розум і талант українців та їх невичерпні можливості, мріяв про ті часи, коли навіть точні науки викладатимуться рідною українською мовою.

Один з останніх прижиттєвих портретів Костомарова зроблено з фотографії*. Гравюра 1885 р. на міді з неї належить штихелю талановитого учня відомого німецького гравера Йоганна Ейзенгардта Ф.О.Меркіна^{7**}.

У секторі естампів та репродукцій зберігається репродукція з ксилографії з написом «дозв. ценз. СПб 23 апр. 1885 г.» та чорною траурною смугою. Цей портрет Костомарова зробив О.І.Зубчанніков^{8***}. Техніці ксилографії властива надзвичайна стислість, скупий лаконізм, що й надає їй гостроти та виразності. Отже, ніби на замовлення, як підсумок життя, цей, можливо останній, портрет М.І.Костомарова виконано на дереві.

Невиліковно хворий, він продовжував бага-

* Фотограф К.О.Шапіро (до речі, талановитий поет) був відомий у Петербурзі своїми портретами письменників.

** Й.Ейзенгардт (Johannes Eissenhardt), роботи якого відзначалися філігранністю, награвірував чудові мініатюрні портрети російських царів для кредитних білетів. Шість років навчався володіти різцем у цього віртуозного майстра російський гравер Ф.О.Меркін.

*** Нагороджений 1873 р. срібною медаллю за ксилографію, кращий учень і помічник акад. Л.А.Серякова.

то й плідно працювати. В 1874-1876 рр. було написано «Русскую историю в жизнеописаниях ее важнейших деятелей», де найбільше уваги приділено українським історичним діячам; у 1879-1880 рр. «Вестник Европы» надрукував «Руину»; в 1882-1884 рр. побачили світ «Мазепа» й «Мазепинцы». А скільки вийшло з під його блискучого пера творів раніше?!

Внесок Костомарова в розвиток історіографії, без перебільшення, величезний. А ще він натхненно заповідав нам любити й берегти Україну, цю чудову «землю, на якій живуть українці».

- ¹ Подорожний Н. Из памятной книжки (Воспоминания о Н.И.Костомарове) // Киев. старина. - 1895. - Т.49. - С.23.
² Николай Николаевич Ге. Письма, статьи, критика, воспо-

минания современников / Вступ. статья, сост. и примеч. Н.Ю.Зограф. - М.: Искусство, 1978. - С.226-227, 231.

³ Государственный Русский музей: Живопись. 18 - начало 20 века. Каталог. - Л.: «Аврора», «Искусство», 1980. - С.194, №3395.

⁴ *Субтельний Орест*. Україна: Історія / Пер. з англ. Ю.І.Шевчука. Вступ. стаття С.В.Кульчицького. - К.: Либідь, 1991. - С.253.

⁵ Федорова В.И. В.В.Матз и его ученики. - Л.: Художник РСФСР, 1982. - С.114.

⁶ Мордовцев Д.Л. Николай Иванович Костомаров в последние десять лет жизни (1875-1885) // Русс. старина. - 1885. - Т.48, декабрь. - С.637, 647; 1886. - Т.49, март. - С.360.

⁷ Thieme U., Becker F. Allgemeines Lexikon der Bildenden Kunstler von der Antike bis zur Gegenwart. B.10. - Leipzig: Verlag von E.A.Seemann, 1914. - S.441.

Бібліотечна психологічна служба

Нотатки бібліотечного психолога

(поч. на стор. 30)

Ярослава Хімич,

к.і.н., доц. кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

♦ Різноманітні читацькі міркування складаються, у кінцевому підсумку, в єдину систему громадської думки та уявлень про бібліотеку. Цей світ суб'єктивних читацьких поглядів не можна недооцінювати - його слід визнавати, досліджувати й враховувати насамперед тому, що він виступає одним з важливих регуляторів читацької поведінки.

♦ Вивчення фахово-особистісних особливостей бібліотечних працівників тісно пов'язане з вивченням специфіки їх спілкування з читачами в процесі обслуговування (коли професійні і особистісні якості виявляються найбільш наочно).

♦ Вміння бібліотекаря спілкуватися, вести діалог - вагомий фактор, що визначає ефективність обслуговування користувачів.

♦ Бібліотекар не повинен нав'язувати читачеві спілкування, але він має показати, що готовий до нього.

♦ На особливу увагу заслуговують спеціалізовані зали, саме існування яких ніби говорить про можливість фонду та співробітників задовольнити профільні інформаційні потреби читачів.

♦ Специфіка великої наукової бібліотеки полягає в тому, що такі кількісні характеристики, як кількість відвідувачів (користувачів) і обсяг виданої їм літератури на певних ділянках обслуговування об'єктивно обмежують можливість та, деякою мірою, і необхідність спілкування. Однак, якщо в користувача необхідність у спілкуванні є, а бібліотекар не готовий до нього (об'єктивно - перевантажений роботою, чи суб'єктивно - не хоче, не вмє спілкуватися), така ситуація - передумова конфлікту. Залежно від особистісних характеристик суб'єктів спілкування, їхнього емоційного стану, конфлікт може лишитися внутрішнім конфліктом читача чи бібліотекаря або перетворитися на міжособистісний конфлікт бібліотекар - читач.

♦ Наслідки конфліктної ситуації - незадоволення користувача та бібліотекаря, що впливає на їхню читацьку і професійну діяльність, знижує результати діяльності, формує певні негативні установки щодо процесу обслуговування та його суб'єктів.

♦ Залобігання виникненню конфліктних ситуацій, вчасне їх попередження і розв'язання має ґрунтуватися на кваліфікованому доборі бібліотечних кадрів (враховувати специфіку діяльності в системі «людина-людина»). Крім того, бібліотекар повинен мати можливість для психологічного розвантаження та для тренінгу своїх комунікативних здібностей тощо.